

Oguz boýlaryndan türkmen tire-taýpalaryna çenli

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar, Türkmen dili

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Oguz boýlaryndan türkmen tire-taýpalaryna çenli OĞUZ BOYLARINDAN TÜRKMEN TAYFA VE TÎRELERİNE

Tabloda alt sıralarda yer alan boylar yukarıda belirtilen istilâ hareketlerinddn sonra önceki durumlarını kaybedip ya diğer boylara karışmışlar; ya da yeni gruplarla birleşerek önceki boylarından tamamen farklı yeni bir ad almışlardır. Daha doğrusu saldırıya uğrayan halkı toparlayarak bünyesine alan boyun veya uruğun adları, yeni topluluğun adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buna “Burkaz”, “Göklen”, “Yemreli”, “Yomut”, Olam”, “Sakar”, “Sayat”, “Surhı”, “Çandır”, “Teke”, “Hatap”, “Esgi” gibi boy adlarını misal verebiliriz.

Bu şekilde oluşmuş bazı boylara, onlara önderlik ve komutanlık yapan şahısların adları verilmiştir. Meselâ, Alili boyu, XIV. asırda Uzboy kıyılarındaki dağınık Türkmenleri toplayarak onlara önderlik yapan Ali Cora’nın adını almıştır. “Ali ili”: Alili. XI. asırda tanınmış Türkmen komutanı Selçuk hükümdarı Tuğrul bey’in kayını Kızıl İbn Yahya’nın çevresinde toplanan halk da, bu şahsın adını almıştır: “Gızılili:Gızıl” (Mitt, I, 1988). Ersarı boyu da Moğol baskılarından sonra Uzboy’da ve Balkan dolaylarında yaşayan dağınık halkı başına toplayan Ersarı Bay’ın (XIII-XIV.asır) adını almıştır (Ata- niyazov, 1988 ; Ataniyazov, 1994). Aslı Salur Türkmenlerinden olan bu tarihî şahsiyete, önderliğini yaptığı Salur boyunun ikinci adı olan “Sarılar” ile ilgili bir unvan verilmiştir: “Sarı ili’nin eri:Ersarı”Hanlara ve hükümdarlara bu tarzda ünvan vermek geleneği eski Türklerde bu çerçevede Oğuzlarda da oldukça yaygındı. Nitekim Türk kağanı Bumin’in ünvanı “İlhan”, Kutluk Tegin’in ünvanı “İlteriş’ti” (Gumilev, 1967). Türkiye’nin ilk Cumhurbaşkanı M. Kemal’e “Atatürk”, Türkmenistan’ın ilk devlet

başkanı Saparmırat Niyazov'a ise "Türkmenb`şı" ünvanlarının verilmesi bu geleneğin bir devamıdır. Yerleştikleri bölgelerin adları verilen boylara ("Garadaşlı", "Maniş", "Mehin", "Mürçe", "Nohur", "Hasar", "Anevli") rastlandığı gibi, bunların mesleklerine ve meslekî faaliyetlerine göre ad alanlarıyla da karşılaşırız: "Arabaşı", "Düyeçi" gibi. Bu şekilde ad alma veya ad verme geleneğinin, 1071 Malazgirt Savaşından sonra büyük kitleler halinde Anadolu'ya göç eden Oğuz / Türkmen boyları tarafından da devam ettirildiği dikkat çekmektedir. Nitekim Osmanlı döneminde "boy" veya boyun daha alt birimini teşkil eden "cemaat", "bölük", "tîr", "oymak" ve "oba" gibi Türkmen gruplarının pek çoğu, kendi içlerinden çıkan idarecilerin veya liderlerin adını taşımaktaydılar. Bundan başka yaşadıkları bölgelerin adını alan veya o bölgelere adlarını verenler de vardı. Ayrıca, yaşadıkları hayat tarzı ile meslekî faaliyetlerine göre ad alanlar dahi mevcuttu (Şahin, 1987).

Kaşgarlı ve Reşidüddin tarafından sıralanan adlardan günümüzde Türkmenistan'da boy adı olarak muhafaza edilenleri sadece "Bayat", "Salır" ve "Çovdur" dur. Bunlar arasında en büyük boy Salırlar olup, bu boy 3 gruba ayrılmıştır.

1- Sarahs Salırları: Sarahs ilçesinin yerli halkını oluşturan bu topluluk diyalektleri, giyimkuşamları, gelenek-görenekleri bakımından "Teke", "Yomut", "Ersarı", "Sarık" gibi boylara çok yakındır. Bu topluluk "Garaman", "Kiçi- ağa" ve "Yalvaç" adlı 3 büyük bölümden ibarettir.

2- Lebap vilâyetinin Danev, Farab, Çarçöv; Özbekistan'ın Buhara vilâyetinin Buhara, Garaköl, Alat; Semerkant vilâyetinin Nurata, Goşrabat; Harezmi vilâyetinin de Ürgenç dolaylarındaki Türkmen topluluğunun çoğunluğunu teşkil eden Salırlar. Bunların dili (diyalekt) Türkmen edebî diline temel olan merkezî diyalektlerden farklılaşmış Türk dillerinin Kıpçak grubuna giren toplulukların konuşmasına yakındır.

3- Lebap vilâyetinin Hocambaz ve Kerki ilçelerinde,

Tacikistan'ın Cılıköl bölgesinde yaşayan Salırlar. "Kırk Öyli" yaygın adıyla tanınan bu Salırlar, konuşmaları bakımından yukarıda belirtilen topluluklardan biraz farklılaşmış, bu ikisinin arasında, konuşma dilleri edebî dile daha yakın olan bir topluluk meydana getiriyorlar. Bu 3 topluluğun uruğ ve tîrelerinin adlarında birbirleriyle olan benzerlikleri çok, ancak farklılıklar da az değildir.

Salurlar, erken dönemlerde Oğuzlar'ın büyük boylarından birini teşkil etmiş ve Türk topluluklarının bölük bölük göçtükleri çağlarda, Sırderya boylarından dört bir yana dağılıp "Salı" adıyla bir çok Türk topluluğunu bünyesine almıştır. Bunların bir bölümü Seçukluların batıya yürüdükleri devirde Saltık Baba'nın önderliğinde Kırım'a giderek burada Salır (şimdiki adı Salgir) ırmağının boyuna yerleşmişlerdir (Navşirvanov, 1929). Başka bir bölümü 1370 yılından önce Semerkant vilâyetinin Nurata ve Goşrabat dolaylarındaki Salırlar'dan (Salır) ayrılıp Çin'e giderek Pekin'den 50 km. uzaklıkta Yantszı ırmağı boyundaki Sün Hua bölgesinde "Salar" adlı topluluğu meydana getirmişlerdir (Tenişev, 1976).

Salurların en büyük bölümü, X-XI. asırlarda Sırderya boylarından Balkan'a (Ebulhan) ve Mangışlak'a göç ettikten sonra XIV-XV. asırlarda Türkmen boylarının "Salur Birliğini" meydana getirerek İç (İçki) Salur ve Dış (Daşk) Salur adlı iki topluluğa ayrılmışlardır (Balkan-Mangışlak dolaylarında bu devirde Türkmen boylarının Çovdur Birliği de olup, bu birliğe "Çovdurlar", "İğdirler", "Söyüncacılar", "Abdallar", "Arabacılar", "Hocadırlıklar gibi büyüklü-küçüklü az sayıda uruğlar dahil idi. Salur birliğine (muhtemelen bu birliğin Dış Salur topluluğuna) XVII-XVIII. asırlarda boy derecesine ulaşan "Teke", "Sarık", "Ersarı", "Yomut", "Esgi", "Olam", "Göklen", "Alili", "Hıdırili" gibi topluluklar da giriyordu (Ataniyazov, 1991).

Bunları göz önüne alan Faruk Sümer, günümüz Türkmenistan halkının yarısından çoğunun Salurlardan ibaret olduğunu vurgulamaktadır (Sümer, 1992). Salurlar hakkında verilen

mâlûmattan sonra Türkmenistan'da eski sosyal hayatını yaşatan ikinci büyük boy olan "Çovdurlar" dan bahsetmek lâzımdır. Bu boyun büyük bölümü, Daşhovuz (Dış Oğuz) vilâyetinin Gubadag ve Akdepe dolaylarına yerleşmiştir. "Garaçovdur", "Bozacı", "Buruncık", "Abdal" ve "İgdir" denilen 5 bölüme ayrılırlar. Görüldüğü üzere burada "İgdir" ve "Abdal" uruğları, Çovdurların içine girmektedir. Ancak Hazaryaka İgdir- leri, Rusya'nın Astrahan bölgesinin Atal obasında ve Stavropol ülkesinin Türkmen, Neftekumsk, İpatov, Blagodarnensk, Arzgir ilçelerinde yaşayan İgdirler kendilerini Çovdurlardan saymazlar. Bununla birlikte onlarla kendilerini akraba, fakat başlı başına bir boy kabul ederler. Bu tespitlerimiz o bölgede yaşayan Abdallar için de geçerlidir.

Çovdurların bazı kesimleri Lebap vilâyetinin Sayat ve Hocambaz ilçelerinden başka Buhara vilâyetinin Alat ve Garaköl dolaylarında yaşamaktadır. Başlıbaşına bir boy olma durumunu ve kadimî adını muhafaza eden 3. Topluluk ise "Bayatlar"dır. Bayatlar Lebap vilâyetinin Çarçöv, Danev, Farab ve Hocambaz dolaylarında birkaç obayı meydana getirmektedirler. Bayatların büyük bölümü Buhara vilâyetinin Alat ve Garaköl dolaylarındadır. Yer-yurt adlarından hareket edilecek olursa, Bayatlar geçmişte Hazar kıyılarında da yaşamış olmalıdırlar. Etrek ırmağının boyundaki Gıziletrek ilçesinin daha önceki adının "Bayathacı" oluşu ile Esegulı dolaylarında "Bayatça" adlı bir tepenin bulunması buna işaret etmektedir (Ataniyazov, 1980).

Kaşgarlı ve Reşidüddin'in eserlerinde sıralanan Oğuz-Türkmen boylarının yukarıda belirtilen "Salu", "Çovdur" ve "Bayatlar" ile diğerlerine, günümüzde, sonradan ortaya çıkmış boyların bünyesinde uruğ ve tîre halinde rastlıyoruz. Bunları tek tek gözden geçirelim. (Boy adları önce Kaşgarlı'nın ve Reşidüddin'in yazdığı şekilde yazıldı, parantez içinde Türkmen dilinde söylenişi verildi. Uzun ünlü sesler iki nokta ile gösterildi).

1- KINIK (Gınık): Bu boy Türkmenistan'daki yer-yurt ve boy-

uruğ adlarında hiçbir iz bırakmamıştır.

2- KAYIG (Gayı): Göklen boyunun iki büyük bölümünden birisinin adı. Bayat boyu bünyesinde küçük bir tîre. Kaşgarlı'nın ikinci sıraya koyduğu Kayılar, Reşidüddin zamanında ve ondan sonraki müelliflerin eserlerinde ilk sıraya çıkıyor. Bu yüzden Türkmen Klâsik şairleri Kayı ile Bayat boyunu "ilbaşı" olarak göstermişlerdir: "İlbaşı Gayu-Bayat, Yemikli, Agar, Arabacı Nerezimde bir seniñ dek ya-ha bolgay, bolmagay." (Mollanepes, 1955)

3- BAYUNDUR (Ba: yındır): Göklen boyunun bir uruğu, Çandır boyunun bir tîresi. Bu boyun adına Garrıgala (Karrıkale)'daki "Bagandar Çeşmesi"nin, "Bagandargala" adlı kalenin ve ayrıca Köneürgeç' teki "Bayındıroy" adlı obanın adlarında rastlıyoruz.

4- IVA: Bu boyun adını taşıyan kadîm Oğuzlar, Türkmenistan sınırlarına yakın Özbekistan topraklarında bulunmakta ve Buhara vilâyetinin Garaköl ilçesinde birkaç obayı meydana getirmektedirler. Türkmenistan'da, bu boya mensup olanlara rastlanmamaktadır. Bununla beraber ataboyunun bünyesindeki "Ibagata" ve Çovdurlar'ın "Uvak" tîrelerinin adlarında Iva boyu adının muhafaza edilmiş olması mümkündür.

5- SALGUR (Salır, Salar): Bu konudan daha önce bahsedildi.

6- AFŞAR (Ovşar): Bu boyun adı Ersarı, Göklen, Esgi ve Mürçeli boylarının içinde uruğ veya küçük tîre adları şeklinde yer almıştır. Bu ad Gızılbat'taki bir dere ve Kerki dolaylarında "Ovşarlık" denilen obanın adında da görülmektedir. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'nün yerleştiği Avşaran (haritada Apşeron) adı da Avşarlar ile ilgilidir.

7- BEGTİLİ (Bekdili, Bektili): Göklen boyu içinde küçük bir tîrenin adıdır.

8- BÜGDÜZ (Bükdüz): Bu boy adı, Türkmenistan'daki topluluklar ile yer-yurt adlarında görülmektedir. Z.B. Muhammed ova,

Fahreddin Mübarekşah'ın bu boy adını "Bükrüz" şeklinde yazmasından hareketle, Teke boyuna mensup "Bükri" uruğunun adının, bahis konulu ad ile alâkalı olduğunu belirtmiştir (Muhammedova, 1973).

9- BAYAT : Bu konuda daha önce bilgi verildi.

10- YAZGIR (Yazır): Moğol saldırılarından kısa bir zaman önce Yazırlar çok güçlü bir boy kabul edilmiş ve Ahal bölgesinde devlet kurma derecesine kadar ulaşmışlardı. O devirde Yazırlar'ın yönetim merkezine "Yazır" veya "Takyazır" denilmekte idi (Bu ortaçağ şehrinin kalıntıları, günümüzde, Şehrislâm adı ile Baherden ilçesinde yer almaktadır).Türkmenistan'da yer-yurt adları ile boy,uruğ ve tîre gibi adlar arasında Yazır boyu ile alâkalı başka bir ada tesadüf edilmemektedir. Bunun en önemli sebebi Yazırlar'ın büyük kısmının komşu ülkelere göç etmiş olmasıdır. Moğol saldırılarından geriye kalanlar genellikle Köpet- dağ'ın vadilerinde yaşamışlar, saldırılardan kurtulanlar ise Karataşlı (Garadaşlı) denilen yeni bir ad almışlar ve daha sonraları bunlar küçük bir Türkmen boyunu teşkil etmişlerdir. Burada Z.B.Muhammedova'nın "Teke" boyunun bünyesindeki "Yazı" uruğunun (Mollan- epes' in akrabaları) adını, Yazır adının kısaltılmış biçimi olarak kabul ettiği de hatırlatılmalıdır.

11- EYMÜR (Eymir): "Eymürler" daha önceleri genellikle Ahal'da, Köpetdağ'ın eteklerinde ve vadilerinde yaşamakta idiler. Tıpkı Yazırlarda olduğu gibi bunların bir kısmı daha sonraları Yemreli (Eymir ili: Yemir ili: Yemreli) adıyla yeni bir Türkmen boyunu teşkil etmişlerdir. Çünkü ortaçağın sonralarına doğru Moğol saldırılarından sağ kalanlar Daşhovuz bölgesine göçmüşlerdir. Günümüzde "Eymür" adı, Yomut ve Gök- lenler'i teşkil eden uruğ-tîre adlarında yaşamaktadır. Bu ada Köneürgeç ilçesinin Eymir adlı obasının ve Gıziletrek dolaylarındaki "Eymir'in Tutgusu" denilen yerin adında da rastlanmaktadır.

12- KARABÖLÜK(Garabö:lük): Bu boy adı, Teke ve Yomut boyları

içinde tîre adı olarak geçmektedir. Reşidüddin, Karabölük' ü "Karaevli" biçiminde vermektedir. Bu Karaevli boyu Uzboy'da ziraat ile meşgul iken XV-XVI. asırlarda sıkıştırılarak Balkan dolaylarından çıkarılmışlardır. Bundan sonra bu boy, Karaevli adıyla bilinen kavim adını kaybetmiştir (Karrıyev, Moşkova, Nasonov, Yakuboskiy, 1954 ; Vasilyeva, 1979). Bu boy adı Daşhovuz vilâyetinin Tagta ilçesindeki "Garaöyli" obasında yaşamaktadır.

13- ALKABÖLÜK (Alkabö: lük): Bu ad Salırların "Alaöylükli" tîresinin adında görülüyor.

14- İGDİR : Balkan bölgesinde, Rusya' nın Astrahan ve Stavropol bölgelerinde bir Türkmen boyunun, Daşhovuz bölgesinde Çovdurların bir bölümünün ve Yomut boyunda bir tîrenin adı. Bu isim veya isimlendirmelerle, Gubadağ ilçesinde "İgdir" adlı bir obada, Boldumsaz ilçesinde "İgdirkal" adlı bir derede ve Gızıletrek'te "İgdirolum" adlı bir geçitte karşılaşıyoruz.

15- ÜREGİR (Yüregir): Türkmenistan'da doğrudan doğruya bu boyun adına rastlanmıyor. Ancak bu ada yakın olarak "Ürküt" adlı tîreyi, Ersarılar'ın "Üregurt" (Ürä:gu:rt) adlı tîresini de İgdirler'in bünyesinde görüyoruz.

16- TUTİRKA (Do:durga): Bu söz Göklenleri teşkil eden iki büyük bölümden birisinin adıdır.

17- ULAYUNDLUG (Reşidüddin'de "Alayuntlı"): Türkmen boy ve tîrelerinde bu adın bugüne kadar muhafaza edilmediği görülmektedir. Ancak IV. asır Çin kaynaklarında karşılaşılan "Ala At" ile, Buhara vilâyetindeki Alat denilen Türkmen boyunun ve bu boyun adı verilen Alat ilçesinin adı burada zikredilmektedir (Zuyev,1962). Bununla ilgili olarak Türkmen kale çölünde Alat adlı bir kuyu, muhtemelen Alat boyuna mensup olanlar tarafından kazılmış. Bu adı taşıyan bir tîre de Afganistan Türkmenleri arasında varlığını sürdürmektedir.

18- TÜGER (Tüver): Günümüzde bu isimlendirileye "Tüver"

biçiminde Çovdur ve Bayatlar; “Tüverey” biçiminde ise Ersarılar arasında rastlanmaktadır. Bundan başka batı Türkmenistan’da “Tüver” adlı bir oba ve kuyu, “Tüvergır” adlı da bir dağ vardır.

19- BEÇENEK: Rus yıllıklarında “Peçeneg”, Reşidüddin’de ise “Beçene”, Ebul- gazi’de “Beçene” ve “İtbeçene” biçimlerinde geçen bu boy adı, Ersarılar’ın bir tîresinin adında (Halaç ilçesi dolaylarında) yaşatılmaktadır.

20- CUVALDAR (Çovdur): Reşidüddin’ de ve Salar Baba’da “Çavuldur” Yazıcıoğlu ‘nda “Çavındır”, Kitab-ı Dede Korkut’ta “Çavuldar” şeklinde anılan bu boy adı, günümüz Türkmen dilinde “Çovdur” şeklinde geçmektedir. Türkmenistan’da Çovdur boyunun adını taşıyan yer-yurt adları pek çoktur. Daşhovuz vilâyetinin Gubadag ve Boldumsaz ilçelerindeki Çovdurlar’ın yaşadıkları obalar tamamen “Çovdur ili” olarak anılagelmiştir. Çovdur adlı obalara (Sayat ve Türkmenkale ilçelerinde), “Çovdurbulak” adlı kuyuya (Gızılıkum çölü) ve “Çovduryab” adlı dereye (Esengülü ilçesi Hazar kıyısı) yer-yurt adı olarak bu ad verilmiştir. Bu adın en eski şekli olan “Çavuldur” ise Kazakistan’da “Şevülder” adlı demiryolu durağının adında muhafaza edilmektedir. Bize göre, Darganata, Danev, Sakar, Farab, Daşhovuz’un Yılanlı dolaylarında, ayrıca Özbekistan’ın Harezmi, Semerkant, Buhara, Kaşkaderya vilâyetlerinde onlarca obaya adını veren “Çandır” boyunun adı da, aslında “Çovdur” sözü ile aynı kökten türemiş olmalıdır. Bunu, Yazıcıoğlu’nun kadîm “Çavuldur” adını “Çavındır” biçiminde kullanmış olmasından ve bazı ilmî araştırmalardan görmek mümkündür (Muhammedova, 1973 ; Geybullayev, 1986 ; Curokulov, 1992). Buhara ve Hive hanlarının yürüttüğü siyaset neticesinde zorla dağıtılan ve bu iki hanlığın arazilerine parça parça bölünerek yerleştirilen Çandırlar, son zamanlarda Çovdurlar’dan uzaklaşıp başlı başına bir Türk men boyunu meydana getirmişlerdir. Sumbar ırmağının sol kolu olan “Çendir” ırmağı da Çandırların adından biraz değişik bir ad almıştır. Bu boyun “Çovdur” (Çavuldur) ve “Çandır” (Çavındır) adlı iki biçimine, Kafkasya ve

Türkiye'deki boy veya oymak isimleri ile yer-yurt adlarında rastlanmaktadır (Muhammedova,1973 ; Ataniyazov, 1994).

21- ÇEPNİ: Türkmenistan'da bu boyun adına veya izlerine rastlanmıyor.

22- CARUKLUG: Kaşgarlı'dan başka diğer müellifler tarafından temas edilmeyen bu boyun adı günümüzde Türkmenistan'da Göklen, Nohur, Teke, Yomut boylarının bünyesindeki "Çarık", "Çarıklı" uruğlarında korunup kalmıştır.

Kaşgarlı Mahmud, yukarıda ele alarak bilgi verdiğimiz 22 boydan başka "Karlık" ve "Halaç" boylarının adlarını belirtiyor. "Karlık" adı Arap kaynaklarında "Harluk", Farsça eserlerde "Harluh", Çin yıllıklarında ise "Gelolu" şekillerinde kullanılmıştır (Bartold, 1968). Erken dönemlerde Karlıklara "Üç Oğuz" yani "Üçboy" da denilmiştir (Gumilev, 1967). Kaşgarlı, Oğuz boyları arasında göstermemiş olsa da, Divânının üç yerinde bunların Türkmen (Oğuz) olduğunu vurgulamakta ve "Karluk, göçebe Türkmenler'den bir topluluğun adıdır. Oğuzlar'dan ayırdırlar. Oğuzlar gibi Türkmen dirler" demektedir (Kaşgarlı, 1992).

Karlıklar günümüzde Özbek halkının bir boyu olarak kabul ediliyorsa da daha önce (X-XI.asırlar) Türkmenlerin bünyesinde yer almakta idi (Roslyakov, 1956 ; Yeremeyev, 1962). "Arabaçı" adlı Türkmen boyunun içinde "Ak Garlı" ve "Gara Garlık" adlı uruğların varlığı ise, onların geçmişte bir Türkmen / Oğuz boyu olduğunu ortaya koymaktadır.Kaşgarlı Mahmud'un temas ettiği ikinci boy ise "Halaçlar" dır. O, "Kayı" ları bu boyun bir bölümü olarak kabul etmektedir (Kaşgarlı, III, 1992).

Türkmen boyları arasında ilk defa X. asırda Halaçlar, Maveraünnehir'den Amuderya' nın (Ceyhun) sol tarafına geçmişlerdir. Muhtemelen Buhara dolaylarından buraya göçmüş olmalıdırlar. Çünkü Buhara bölgesinin Buhara, Vabkent ve Romitan şehirlerinde "Halaç" adlı obalar bulunmaktadır. Bu obaların varlığı, vaktiyle buralarda Halaçların yaşadıklarına

işaret olmalıdır.

Amuderya'nın sol kıyısına geçen Halaçlar'ın burada uzun süre barındıkları anlaşılmaktadır. Bunların kurdukları kaleye "Halaç Kalesi" , mezarlıklarına da "Hallacı Baba" denilmektedir. Kalenin adı daha sonraları burada kurulan ilçeye ve bu ilçenin çevresine verilmiştir.

Halaçlılar, kadîm Merv yani şimdiki Marı şehri ile de ilişkiler kurmuşlardır. Onların Karakum Çölü vasıtasıyla Marı'ya ulaşan eski yoluna "Halaç yolu" denilmekte idi. Halaçların büyük bölümü daha sonraları İran'a ve Hindistan'a gitmişlerdir. İran'da halen dillerini ve geleneklerini kaybetmeden yaşayan Halaçlar, Hindistan'da da önemli bir tesir bırakmışlardır. Bundan başka Azerbaycan'da Salan şehri civarındaki Halaç adlı obada bu boya mensup olanların yaşadıkları görülmektedir. (Ataniyazov, 1980).

Muhammed Necip Bekrani'nin (XIII. asır) "Cihânnâme" adlı eserinde verdiği bilgiye göre, Halaçların Gazne dolaylarına göçen bir bölümü, daha sonraları Abıvert dolaylarına dönerek burada uzun süre yaşamışlardır (Mitt, 1939). Anev yakınlarındaki "Halaç" adlı bayırın adı ise bunlardan kalmış olmalıdır.

Böylece Kaşgarlı Mahmud'un sıralamasında adları geçen 24 boy tamamlanmış oluyor. Ancak Reşidüddin, bu sıralamada yer almayan "Yaparlı", "Kızık" (Kırık) ve "Karkın" adlı 3 boyun daha adını vermektedir.

Bunların "Yaparlı" boyunun adı, en eski şeklinde, Türkmenistan'ın boy-uruğ veya yeryurt adları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte günümüz Türkmen boylarında karşılaşılan "Yapağı" (Sarık), "Yapan" (Teke), "Yapaç" (Teke ve Esgi), "Yapban" (Yomut) gibi boy-uruğ adlarını, belki de daha başkalarını "Yaparlı" denilen kadîm boy adıyla bağlantılandırmak mümkün olabilir.

Reşidüddin ve Yazıcıoğlu'nun sıralamalarında (bk. Yukarıdaki

tablo) “Kızık”, Salar Baba’da ise “Kırık” biçiminde yazılan Oğuz boy adının “Kırık” kelimesinden geldiği kanaâtindeyim. Bu boy adının, yakın söylenen şekli aşağıdaki Türkmen tîrelerinin adlarında muhafaza edilip kalmıştır: “Kırk” ve “Kırklar” (Ersarı, Göklen, Teke, Çovdur, boylarının bünyesinde tîreler), “Kırıglı” (Mukrı), “Kırrıklar” (Olam), “Gırıklı” (Ersarı), “Gırrık” (İgdir) ve buna benzer tîreler.

Reşidüddin’in sözünü ettiği “Karkın” (Türkmen dilinde Garkın) boyunun adına sadece Ersarı ve Alili boylarında tîre adları olarak rastlanmaktadır. Bu Türkmen boyunun adı, Lebap vilâyetinin Sayat ve Kerki ilçelerinde oba, Daşhovuz vilâyetinin Akdepe ilçesinde dere Köpdağ’da çeşme ve dere adı olarak yaşatılıyor. Afganistan’da yaşayan Türkmenlerin arasında “Karkınlar” daha çok olup burada büyük bir ilçeyi teşkil ediyorlar.

Prof. Dr. Soltanşa ATANIYAZOV,
Türkmenistan Bilim ve Teknik Yüksek Kurulu.

Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. Taryhy makalalar